

dr hab. Marek Tatko
Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna
im. L. Solskiego w Krakowie
Filia we Wrocławiu
Wydział Lalkarski

Wrocław, 23. lipca 2016

**Recenzja dorobku artystycznego i dydaktycznego
oraz rozprawy doktorskiej Pana Karola Smacznego pod tytułem
*Pustka i forma. Wpływ myśli filozoficznej na pracę nad rolą Józefa
w przedstawieniu „Sklepy cynamonowe” w reżyserii Roberta Drobniaucha*
w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora
w dziedzinie sztuk teatralnych**

Karol Smaczny ukończył Akademię Teatralną im. A. Zelwerowicza Wydział Sztuki Lalkarskiej w Białymstoku w roku 2006. Jeszcze jako student w latach 2003 - 2006 był współzałożycielem niezależnych grup teatralnych Akcja DZRT oraz Kompania Doomsday, gdzie współpracował m.in. z Ewą Piotrowską i Michaeliem Voglem, którego metody pracy już wtedy wzbudziły jego duże zainteresowanie i do dzisiaj inspirują go w pracy aktora.

W latach 2006 - 2007 związany był z Teatrem Dramatycznym im. A. Węgierki w Białymstoku i Grupą Dremiń, a później aż do 2013 był aktorem Teatru Wierszalin, z którym odnosił liczne sukcesy, grając w wielu jego przedstawieniach: *Wierszalin. Reportaż o końcu świata*, *Klątwa*, *Marat - Sade*, *Statek błaznów* w reżyserii Piotra Tomaszuka, *Życie snem* i *Plastynaci* w reżyserii Rafała Gąsowskiego, *Gilgamesz* w reżyserii Marka Ciunela i *Boskiej komedii* w reżyserii Jakuba Nivota. Ocena tych spektakli jak i cała twórczość Piotra Tomaszuka i repertuar Teatru Wierszalin został już poddany setkom recenzji przez wybitnych krytyków teatru i w zdecydowanej większości były to krytyki pozytywne. Okres ten był z pewnością dla Karola Smacznego świetną szkołą warsztatu aktorskiego i wyobraźni, jaką powinien dysponować aktor. Karol Smaczny w zespole Teatru Wierszalin był czołową postacią i znakomicie wykorzystał ten czas na budowanie swojego potencjału artystycznego. Zagrał tam kilka znakomitych ról, a zdecydowana większość z nich to role pierwszoplanowe, które zdobyły uznanie zarówno publiczności jak i krytyki.

Recenzentka Gazety Wyborczej /Monika Żmijewska, z dnia 26 listopada 2007/ omawiając spektakl *Życie snem* nie bez racji zauważa, że: „najtrudniejsza rola przypadła Karolowi Smacznemu /Segismundo/. Tragiczna postać, która nie radzi sobie ze smakiem władzy, potwierdza wyrok gwiazd, a później z nimi walczy...To postać sklejoną z gorzkich rozważań na temat swojego losu. Jak ją zagrać by nie przeszarżować i skupić na sobie uwagę widza? Smaczny to potrafi /.../, ciekawie ogląda się jego metamorfozy: od wrażliwego młodzieńca, w samotności i bólu wyzywającego niebo, po złego chłopca, tyranizującego poddanych.”

Pod dużym wrażeniem aktorstwa Karola Smaczego w spektaklu *Marat - Sade* pozostała recenzentka Teatru /Kalina Zalewska, Teatr nr 2, 2009/, która odnotowała: „grający Marata Karol Smaczny wypowiada swoje monologi z niezwykłą siłą, jakby chciał zahipnotyzować otaczający świat, za moment jednak ulega kompletnemu wyczerpaniu i nieruchomieje niczym nagle wyłączona maszyna, pracująca dotąd na najwyższych obrotach.”

Od roku 2012 Karol Smaczny jest związany z Teatrem TrzyRzeczce, gdzie zagrał w dwóch przedstawieniach w reżyserii Konrada Dulkowskiego: *Dziesiona* i *Błazenada*. W roku 2014 rozpoczął współpracę z Teatrem Kubuś w Kielcach i tam zagrał rolę Józefa w przedstawieniu *Sklepy cynamonowe* w reżyserii Roberta Drobnucha, która to rola jest przedmiotem jego przewodu doktorskiego.

Karol Smaczny swoje twórcze pasje realizuje nie tylko jako aktor, ale także reżyser małych form czy społecznych działań teatralnych m.in. w Teatrze Niepełnosprawnych przy Towarzystwie Wspierania Inicjatyw Społecznych Alpi, Teatrze ze Społecznością przy Fundacji Edukacji i Kultury Dramaway oraz Centrum Kultury i Rekreacji w Supraślu. Jest także założycielem Agencji Artystycznej Kierunek Kultura, realizuje liczne autorskie warsztaty teatralne m.in. w Elckiej Szkole Artystycznej, Akademii Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie, Uniwersytecie Muzycznym im. F. Chopina w Warszawie, a także z lokalnymi społecznościami wiejskimi Podlasia. Owocem współpracy z tymi ostatnimi jest znakomity album *Zapamiętane*, który ma ocalić od zapomnienia podania i opowieści najstarszych mieszkańców gminy Dobrzyniewo Duże.

Wysoki poziom artystycznych kreacji Karola Smaczego został potwierdzony wieloma nagrodami m.in. na międzynarodowych festiwalach: Walizka w Łomży i Zdarzenia w Tczewie oraz I nagrodą na III Festiwalu Polskich Sztuk Współczesnych R@Port w Gdyni za przedstawienie *Wierszalin. Reportaż o końcu świata* i Nagrodą Główną na 17 Festiwalu Sztuki Teatralnej w Rybniku w 2015 roku. Karol Smaczny w swojej karierze wziął udział w kilkudziesięciu festiwalach teatralnych, w tym kilkunastu zagranicznych m. in. w Kairze i Istambule.

W roku akademickim 2013/2014 Karol Smaczny rozpoczął pracę dydaktyczną na Wydziale Sztuki Łalkarskiej w Białymstoku jako asystent na zajęciach z przedmiotu „Teatr ożywionej formy” u prof. dr hab. Wiesława Czołpińskiego, w roku następnym u prof. Krzysztofa Rau, a w kolejnym - u dr Jacka Dojlidki. W swojej pracy pedagogicznej doktorant wykorzystuje opisywane w dysertacji koncepcje *Dasein* Martina Heideggera, którego zasadniczą myślą filozofii jest to, że „byt określa się na wiele sposobów”. Karol Smaczny pisze: „Teatr jest powoływaniem do życia nowych form, nowych bytów. /.../Sztuką jest skorzystanie ze swojego doświadczenia, indywidualnego artystycznego potencjału i umiejętności, w celu stworzenia nowego, dotąd nieobecnego bytu. Bytu, który dotąd nieistniejący, oparty jest na wcześniej znanej partyturze, czy napisanej roli.”

Innym ważnym problemem, na który doktorant zwraca uwagę w swojej pracy dydaktycznej na Uczelni, jest aspekt związany z poszukiwaniem autentyczności bycia na scenie - „absolutną podstawą w pracy praktycznej są moim zdaniem ćwiczenia z wyobraźnią Czechowa i to niezależnie od tego w obrębie jakiej konwencji teatralnej się poruszamy.”/.../ „Obok wyobraźni, za ważne uważam także ćwiczenia wybijające z rutyny i uczące uważności, czyli takie, których intencją jest dążenie do stanu umysłu początkującego.”

Jednocześnie samodzielnie prowadził zajęcia na III roku studiów z przedmiotu „Arteterapia dla zagrożonych wykluczeniem społecznym”. Do prowadzenia tego typu zajęć doktorant ma szczególne predyspozycje jako doświadczony animator i reżyser działań oraz warsztatów teatru zaangażowanego społecznie. Jak sam zauważa – „zajęcia z tego nurtu mają specyfikę odmienną od pracy stricte teatralnej, ponieważ z założenia grupy takie nastawione są na ekspresję treści osobistych, czyli ważnych dla konkretnej społeczności albo środowiska. Często cechą wspólną tych społeczności jest doświadczenie wykluczenia. Kwestia autentyczności staje się tu nadrzędna. Grupa ludzi, którzy nie są zawodowymi aktorami, a decydują się na to, by wystąpić publicznie, muszą mówić o problemach dla siebie aktualnych. Zagadnienia te muszą być autentyczne. Tylko wtedy twórcy wezmą pełną odpowiedzialność za tworzone przez siebie dzieło.”

Praca teoretyczna pt. *Pustka i forma. Wpływ myśli filozoficznej na pracę nad rolą Józefa w przedstawieniu „Sklepy cynamonowe” w reżyserii Roberta Drobniaucha* napisana pod kierunkiem dr hab. Marty Rau składa się z trzech uzupełniających się w sposób logiczny i przejrzysty części oraz aneksu zawierającego scenariusz przedstawienia, zapis rozmowy z zespołem aktorskim oraz wyczerpującej bibliografii. Premiera przedstawienia odbyła się 23 października 2014 roku, podczas Kukła Festivali w Istambule. Spektakl powstał w ramach międzynarodowego projektu promującego kulturę polską i jednocześnie zintegrował twórców z pogranicza różnych sztuk i kultur. Do współpracy zaproszono bowiem Cengiza Ozeka - twórcę tradycyjnego tureckiego teatru cieni Karagoz, aktorów Teatru Kubuś w Kielcach - Ewę Lubacz, Andrzeja Kubę Sielskiego, oraz autora pracy; twórcę i animatora lalek Grzegorza Karkowskiego i klarncistę Michała Górczyńskiego.

Z satysfakcją przeczytałem pracę doktorską Karola Smaczego, która jest opracowaniem niezwykle interesującym i wnikliwym. Walorem tej pracy jest jej oparcie na nadzwyczaj szczegółowej analizie procesu twórczego związanego z kreowaniem spektaklu w całej jego złożoności, ale także skrupulatne, aktorskie studium budowania roli w oparciu o filozoficzne aspekty jej konstrukcji. Dodatkową, trudną do przecenienia zaletą opracowania Karola Smaczego jest jego erudycyjność.

W części pierwszej autor pisze o swojej wcześniejszej fascynacji twórczością Brunona Schulza, która w 2007 roku doprowadziła do realizacji przedstawienia *Republika marzeń* wystawionego w Teatrze Dramatycznym im. A. Węgieerki w Białymstoku. Bezpośrednią inspiracją do powstania tego dzieła był *Traktat o manekinach*, który według Smaczego dosłownie trafia w naturę teatru lalek, którego twórcy, ożywiając materię, niejako wchodzą w rolę demiurgów posługujących się sztuką ulotną: „Nie zależy nam /.../ na twórcach o długim oddechu, na istotach na daleką metę. Nasze kreatury nie będą bohaterami romansów w wielu tomach/.../ Ich role będą krótkie, lapidarne, ich charaktery - bez dalszych planów. Często dla jednego gestu, dla jednego słowa podejmijmy trud powołania ich do życia na jedną chwilę.”

Dalsza część pracy zawiera opis kształtowania wyobrażenia postaci Józefa, opartej na szczegółowej analizie adaptacji dokonanej przez Tomasza Damulewicza. Autor pracy odwołuje się tu zarówno do kontekstu kulturowego, z którego wywodzi się pierwowzór literacki, jak i doświadczeń i refleksji, które ukształtowały sposób postrzegania przez niego aktorstwa. Opisuje poszukiwanie rozwiązań scenicznych oraz proces budowania pełnej ekspresji postaci, jednocześnie granej zniuansowanymi środkami. Budowania jej od głębszych sensów tekstu, poprzez poszukiwania w obrębie teatru cieni i pracy z ciałem. Nie zapomina także o muzyce, która ilustruje emocje bohatera, czy wręcz z nimi dialoguje. Dla Karola Smaczego źródłem inspiracji i natchnieniem twórczym do poszukiwań podczas pracy nie tylko nad rolą Józefa, ale także nad kontekstem tej postaci w całej inscenizacji są także systemy filozoficzne, które niezwykle szczegółowo opisuje w drugiej części swojej pracy.

Bardzo interesujący i niezwykle cenny dla wyobrażenia sobie inscenizacji przez kogoś, kto przedstawienia nie widział, jest szczegółowy opis spektaklu, wraz z głównymi wątkami *Sklepów cynamonowych*. Staranność opisu roli zarówno Józefa, jak i pozostałych postaci i scenografii jest tak sugestywna, że w połączeniu z zawartymi w pracy fotografiami z łatwością można osiągnąć niemal pełną wizualizację dzieła i wraz z aktorem odkrywać wszechświat poprzez cienie.

Jak już wspomniałem, w drugiej części rozprawy autor dokonuje analizy zagadnień tworzących rzeczywistość *Sklepów cynamonowych*, posługując się filozofią i trafnie wyjaśnia podłoże tej decyzji. Opiera się tu na filozofii zachodu w ujęciu Martina Heideggera, reprezentującej *nicość, trwogę częstą i trwogę rzadką* oraz *Dasein*, a także filozofii wschodu, gdzie pojawiają się terminy *pustka i forma, nieociosany kloc, Jing Jang i umysł początku*. Bada także wpływ systemów filozoficznych na swoje poszukiwania artystyczne.

Dla Karola Smaczego kluczem do bytu lub jego wyobrażenia postaci Józefa i nielinearnego świata *Sklepów cynamonowych* okazało się zderzenie dwóch filozofii, a zarazem dwóch światów i kultur - Heideggerowskiego *wyobrażenia Dasein postaci Józefa* z buddyjską *Pustką*. Ten zabieg pozwolił autorowi dogłębnie spenetrować postać Józefa i osiągnąć większą autentyczność sceniczną, a także dostrzec nowe jakości w warstwie fabularnej przedstawienia i lepiej zrozumieć wszystkie płaszczyzny i zagadnienia poruszane w spektaklu.

Jest tu także refleksja nad konwencjami zastosowanymi w przedstawieniu oraz nad prostotą inscenizacji, zawierającą się w ascetycznej formie teatru cieni. Umieszczenie spektaklu w kontekście filozofii *pustki i formy* znakomicie oddaje klimat prozy Schulza. Dzięki niedopowiedzeniom i unikaniu dosłowności widz może w nim odnaleźć swoje intymne znaczenia.

Znaczną część pracy autor poświęca rozważaniom na temat filozofii i autentyczności bycia na scenie. Zwłaszcza w takich postaciach jak Józef w *Sklepiach cynamonowych*, kiedy rola oparta jest na pojęciach abstrakcyjnych, określających głównie emocje i stany - poszukiwanie ich świeżości jest szczególnie istotne. Pisząc o rutynie, powtarzalności i znanych konwencjach, które są dużym zagrożeniem dla aktora, przywołuje nazwiska Kazimierza Brauna, Otakara Zicha, Jindricha Honzla, Petera Brooka, czy Jerzego Grotowskiego, by zestawić je z koncepcją *umysłu*

początkującego, związanego z filozofią *pustki i formy*. Według Smaczego gra w stanie *sosin*, czyli umysłu początkującego /zachowującego świeżość pierwszego spojrzenia/ - wydaje się być optymalnym rozwiązaniem tego trudnego problemu.

Autor w ramach eksperymentalnych działań i poszukiwań opracował zespół ćwiczeń angażujących ciało i umysł, które mogłyby w praktyczny sposób pomóc w osiągnięciu świeżości i uważności aktora. Część z nich jest inspirowana wschodnimi praktykami, a część pochodzi od zachodnich twórców teatru. Temu właśnie poświęcona jest trzecia część pracy. Karol Smaczny wykorzystał te ćwiczenia w swojej pracy nad postacią Józefa, a także zaproponował je całemu zespołowi, który przyjął to z entuzjazmem. Ćwiczenia te mają charakter na tyle uniwersalny, że autor z powodzeniem wykorzystuje je także w innych działaniach artystycznych czy pedagogicznych.

Jak słusznie zauważył recenzent Teatru Lalek /Konrad Szczebiot, nr 1, 2015/ opisując kielecką adaptację *Sklepów cynamonowych*, nie byłaby ona tak udana bez mistrzowskiej kreacji Karola Smaczego, bez jego ekspresji i psychologicznej wiarygodności. „Poetyckość - jak pisze Konrad Szczebiot - a czasami wręcz infantylność dziecięcych wizji Józefa mogłaby stać się afektowana i nieznośna, gdyby nie całkowite skupienie młodego i utalentowanego aktora na kluczowym elemencie każdej ze scen. Obojętnie, czy jest to opowieść, emocja, oglądana w tle wizja, czy wymaginowana plama słońca na podłodze, całe ciało Józefa staje się rezonatorem tego elementu. Józef jest zaangażowany we własną opowieść do tego stopnia, że płynie ona z jego ust wartko i energicznie, niezależnie w jak karkołomnej pozycji znajduje się na scenie. Czasami wydaje się, że zapomina wręcz o prawach fizyki rządzących jego ciałem i ograniczających go w działaniu.”

Analizując dokonania i drogę artystyczną Karola Smaczego, dostrzegam w nim nie tylko znakomitego aktora i profesjonalistę, ale także artystę, który łączy zamiłowanie do teatru ze społecznikowską pasją pracy z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie. Doświadczenia z pracy w Teatrze Wierszalin i TrzyRzeczce, a także warsztaty i działania społeczne prowadzone na terenie Podlasia pokazują, że jest on również doskonałym obserwatorem i badaczem. Instytucje te prowadzą bowiem aktywną działalność na rzecz walki z nienawiścią oraz na rzecz pojednania narodowości zamieszkujących Podlasie.

Działalność teatralna, pedagogiczna i społeczna doktoranta dobrze rokuje dla jego dalszej pracy na Wydziale Sztuki Łalkarskiej w Białymstoku Akademii Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie. Biorąc pod uwagę bogaty dorobek artystyczny, doświadczenie aktorskie i pedagogiczne, a także pozytywną ocenę pracy *Szkic o pustce i formie. Wpływ myśli filozoficznej na pracę nad rolą Józefa w przedstawieniu „Sklepy cynamonowe” w reżyserii Roberta Drobniaucha*, popieram wniosek Rady Wydziału Sztuki Łalkarskiej Akademii Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie o nadanie magistrowi Karolowi Smacznemu stopnia doktora w dziedzinie sztuk teatralnych.

23 lipca 2016 Marek Tatko